

**MAHA TAIT
2023**

शिक्षक अभियोग्यता विशेष तयारी

कल, आवड
समायोजन व
व्यक्तिमत्त्व

स्वाती शेटे

**CTET NET-SET
KVS-PGT/TGT/PRT**

- विश्लेषणात्मक व परीक्षाभिमुख मांडणी
- परीक्षेच्या नवीन धर्तीवरील वस्तुनिष्ठ प्रश्न

Published By

Sau. Shobhadevi Kshirsagar
K'Sagar Publications

'Suvarna Shilpa', 444/1 Shaniwar Peth,
Adjacent to Rajmachikar Flour Mill,
Near Dakshinabhukhi
Maruti Temple, Pune - 411 030.
☎ 24450125, 24455435 ☎ 9823118810

*Email : customer@ksagar.com
sales@ksagar.com
website : www.ksagar.com*

© K'Sagar Publications, Pune : 2022
Second Edition : 2023

The name K'Sagar is registered
under the trade marks Act, 1999

Printed at

Shree Ganesh Enterprises
Dhayari, Pune

Typesetting

K'Sagar Publications, Pune
❖ ❖ ❖

Cover Design

K'Sagar Publications, Pune
❖ ❖ ❖

Price : 275/-

Our Firms

K'Sagar's House of Books

39/1, Durga Chambers, Jogeshwari Mandir Lane,
Pune - 411002. ☎ (020) 24483166
⌚ 9923906500 ☎ 8087722277 ☎

K'Sagar Book Centre

Nutan Classic, 639 Narayana Peth,
Appa Balwant Chowk, Pune - 411030.
₹ (020) 24453065 ☎ 9823121395 ☎ 9545567862/63

K'Sagar's House of Books

Satya-ganesh Sankul, (Saraswati Nivas)
122, Budhwar Peth, Jogeshwari Mandir Lane,
Pune - 411002. ₹ (020) 24465650 ☎ 9923810566 ☎

Due care has been taken to ensure that the information provided in this book is correct. However, the authors and the publishers bear no responsibility for any damage resulting from any inadvertent omission or inaccuracy in the book.

कै'सागरीय...

महाराष्ट्र शासनाने अलीकडे च प्राथमिक,
माध्यमिक व उच्च माध्यमिक स्तरावर शिक्षक भरतीसाठी
TAIT २०२३ परीक्षेचे आयोजन फेब्रुवारी, २०२३
मध्ये करण्यात येणार असल्याचे घोषित केले आहे.

शिक्षक अभियोग्यता व बुद्धिमत्ता चाचणी (TAIT) परीक्षेच्या अभ्यासक्रमात गणितीय क्षमता, तार्किक क्षमता, वेग व अचूकता, भाषिक क्षमता, बुद्धिमत्ता चाचणी आणि शिक्षक अभियोग्यतेमधील कल, आवड, समायोजन व व्यक्तिमत्त्व या घटकांचा समावेश आहे. अभ्यासक्रमातील शिक्षक अभियोग्यता या घटकाच्या परिपूर्ण तयारीसाठी या पुस्तकाची रचना करण्यात आली आहे.

स्वाती शेटे या स्पर्धा परीक्षा क्षेत्रातील विद्यार्थिप्रिय लेखिका आहेत. त्यांनी (TAIT) परीक्षेतील 'शिक्षक अभियोग्यता' घटकाशी संबंधित अभ्यासक्रम लक्षात घेऊन 'शिक्षक अभियोग्यता विशेष तयारी' हा संदर्भ साकारला आहे. सदरचा संदर्भ साकारताना त्यांनी अभ्यासक्रमातील विविध घटकांचे व मुह्यांचे विश्लेषणात्मक व परीक्षाभिमुख विवेचन केले आहे. त्यांनी आपल्या अभ्यासातून विद्यार्थ्यांना सूत्रबद्धीत्या विषय मूळतः समजावून देण्यावर विशेष भर दिला आहे. मुहे, तक्ते, आकृत्या, आराखडे यांच्या साहाय्याने थोडक्या पानांत व्यापक व विस्तृत अभ्यासक्रमाचा परामर्श शेटे मऱ्यांनी घेतला आहे. त्यांची साधी-सोपी विद्यार्थ्यांना भावलेली भाषा त्यांनी या संदर्भातही जाणीवपूर्वक जपली आहे.

ओघवते विवेचन, परीक्षेच्या वाढत्या काठिण्यपातळीचे वस्तुनिष्ठ प्रश्न आणि बिटवीन द लाइन्स प्रश्नांना सामोरे जाता येईल अशी गाभा माहिती व संरचना असलेला हा ग्रंथ विद्यार्थ्यांना नक्कीच यशोशिखरापर्यंत घेऊन जाईल, यात शंकाच नाही.

आपला,

ही. एस. क्षीरसागर
(K'Sagar)

अनुक्रमणिका

१. शिक्षक अभियोग्यता संकल्पना	७	३. शैक्षणिक मूल्यमापन	५९
<ul style="list-style-type: none"> ❖ अभियोग्यता अर्थ ❖ अभियोग्यतेच्या व्याख्या ❖ अभियोग्यतेसंबंधी मूलभूत गृहीतके ❖ अभियोग्यता चाचणी तयार करण्याची पद्धती ❖ शिक्षक अभियोग्यतेची संकल्पना ❖ शिक्षक अभियोग्यतेची क्षेत्रे ❖ उत्तम शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये ❖ शिक्षकाच्या गुणवैशिष्ट्यांसंबंधी संशोधने ❖ महत्त्वाचे वस्तुनिष्ठ प्रश्न 			
२. शिक्षणाची संकल्पना, अभ्यासक्रम व अध्यापन अभियोग्यता	२७	४. व्यक्तिमत्व, समायोजन व आवड – तात्त्विक विवेचन	६६
<ul style="list-style-type: none"> ❖ शिक्षणाची संकल्पना ❖ शिक्षणाचे प्रकार ❖ शिक्षण द्विकेंद्री आणि त्रिकेंद्री प्रक्रिया <p><u>अभ्यासक्रम</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ अभ्यासक्रम रचनेच्या पद्धती <p><u>अध्यापन</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ अध्यापन— अर्थ व संकल्पना ❖ अध्यापन प्रक्रियेचे स्वरूप ❖ अध्यापनाची उद्दिष्टे ❖ अध्यापनासाठी मूलभूत आवश्यक बाबी ❖ अध्ययनकर्त्याची वैशिष्ट्ये ❖ अध्यापनावर परिणाम करणारे घटक ❖ शिक्षककेंद्रित अध्यापन पद्धती व विद्यार्थिकेंद्रित अध्यापन पद्धती यांमधील फरक ❖ अध्यापन पद्धती अर्थ ❖ अध्यापनाचे प्रकार ❖ अध्यापनाच्या अवस्था ❖ अध्यापनाची विविध पद्धती ❖ अध्यापनाची सूत्रे ❖ अध्यापनाचा स्मृती स्तर, आकलन स्तर व चिंतन स्तर यांचा तुलनात्मक अभ्यास ❖ अध्ययन अनुभव शंकू ❖ महत्त्वाचे वस्तुनिष्ठ प्रश्न 			
५. बालमानसशास्त्र व शैक्षणिक मानसशास्त्र महत्त्वाच्या मुद्द्यांचे परीक्षाभिमुख विवेचन	७९	बालमानसशास्त्र	
<ul style="list-style-type: none"> ❖ बालमानसशास्त्र अर्थ व व्याख्या ❖ बालमानसशास्त्राची उद्दिष्टे ❖ मानसशास्त्राचा विकास ❖ मानसशास्त्रातील प्रमुख संप्रदाय ❖ शैक्षणिक मानसशास्त्र 			

- ❖ बालमानसशास्त्राच्या अभ्यासपद्धतीचे वर्गीकरण
- ❖ बालविकास
- ❖ विकासाच्या उपपत्ती

अध्ययन

- ❖ अध्ययनाची संकल्पना
- ❖ अध्ययनाचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- ❖ अध्ययनाचे सिद्धान्त
- ❖ अध्ययन उपपत्ती
- ❖ अध्ययनावर परिणाम करणारे घटक
- ❖ अध्ययन संक्रमण
- ❖ अध्ययन संक्रमणाचे प्रकार
- ❖ प्रेरणा

बुद्धिमत्ता व बुद्धिमत्तेचे सिद्धान्त

- ❖ बुद्धिमत्ता व्याख्या
- ❖ बुद्धिमत्तेच्या उपपत्ती
- ❖ बुद्धिमापन
- ❖ बुद्धिमापन चाचण्या
- ❖ बुद्धिगुणांकाचे वितरण
- ❖ संवेदना, अवबोध
- ❖ प्रतिमा, कल्पना, संबोध

व्यक्तिभेद

- ❖ व्यक्तिभेदाचा अर्थ
- ❖ व्यक्तिभेदांचे प्रकार
- ❖ व्यक्तिभेदाची कारणे
- ❖ व्यक्तिभेदात शिक्षकाची भूमिका

स्मरण व विस्मरण

- ❖ अर्थ व संकल्पना
- ❖ स्मरणाचे घटक
- ❖ ग्रहण
- ❖ ग्रहणाच्या पद्धती
- ❖ धारणा
- ❖ स्मरणाचे प्रकार
- ❖ विस्मरण

अवधान

- ❖ अवधानाचा अर्थ
- ❖ अवधानाची वैशिष्ट्ये

- ❖ अवधानाचे प्रकार
- ❖ अवधानावर परिणाम करणारे घटक
- ❖ अवधानाशी संबंधित काही महत्त्वपूर्ण संकल्पना
- ❖ अवधान प्रक्रियेचे शैक्षणिक महत्त्व

अभिरुची

- ❖ अभिरुचीचा अर्थ
- ❖ अभिरुचीचे शैक्षणिक महत्त्व

अध्यापन प्रतिमाने

- ❖ अध्यापन प्रतिमानाची संकल्पना
- ❖ अध्यापन पद्धती व अध्यापन प्रतिमाने यातील फरक
- ❖ अध्यापन प्रतिमानाची वैशिष्ट्ये
- ❖ आधुनिक अध्यापन प्रतिमानांचे वर्गीकरण
- ❖ महत्त्वाचे वस्तुनिष्ठ प्रश्न

६. सर्वसमावेशक शिक्षण व विशेष ११६

बालकांच्या गरजा

- ❖ सर्वसमावेशक शिक्षणाची संकल्पना
 - ❖ सर्वसमावेशक शिक्षणाची वैशिष्ट्ये
 - ❖ वैयक्तिक शिक्षण कार्यक्रम
 - ❖ वैयक्तिक शिक्षण कार्यक्रमात समाविष्ट घटक
 - ❖ सर्वसमावेशक शिक्षणाचे फायदे
 - ❖ विशेष गरजा असणाऱ्या बालकांचे शिक्षण
 - ❖ विशेष बालकांची व्याख्या
- विशेष गरजा असणाऱ्या बालकांचे वर्गीकरण
- ❖ शारीरिक अक्षमता
 - ❖ बौद्धिक अक्षमता
 - ❖ अध्ययन अक्षमता
 - ❖ असामान्य बालके
 - ❖ स्वमग्रता

७. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण, २०२० १२२

- ❖ राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण, २०२० ची प्रमुख वैशिष्ट्ये
- ❖ राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणासाठी स्थापित समिती
- ❖ राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाची दूरदृष्टी
- ❖ राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण, २०२० मधील प्रमुख मुद्दे

८. संकीर्ण व महत्त्वाचे वस्तुनिष्ठ प्रश्न १२५

मराठीत रुढ झालेले अरबी भाषेतील शब्द अर्थासह

मराठीतील काही प्रसिद्ध आत्मचरित्रे वा आत्मकथनात्मक साहित्यकृती पुढीलप्रमाणे—

कबुलायत	करारनामा
खासा	पती
गमजा	तोरा
ताजीम	सलामी
मजलस	मसलतीची जागा
अलगरजू	बेशिस्त

संपूर्ण मराठी (के'सागर) या पुस्तकातून उद्धृत

४३. 'बैल गेला अन् झोपा केला' या म्हणीचा यथार्थ सांगा.

- (अ) एखादी गोष्ट घडून गेल्यावर यातायात करणे.
- (ब) एखादी गोष्ट होऊन गेल्यावर आनंद व्यक्त करणे.
- (क) एखादी गोष्ट घडून गेल्यावर तीवर चर्चा करणे.
- (ड) एखादी गोष्ट होऊन गेल्यावर विश्रांती घेणे.

४४. 'विंचवाचे बिन्हाड पाठीवर' या म्हणीचा समर्पक अर्थ शोधा.

- (अ) विंचवाला घर नसल्याने त्याला पाठीवर बिन्हाड घेऊन फिरावे लागते.
- (ब) गरजेपुरत्या गोष्टी घेऊन जाणे.
- (क) गरजेपुरत्या गोष्टी न घेता फिरणे.
- (ड) गरजेच्या वेळी योग्य वस्तू वापरणे.

४३. (अ) ४४. (ब)

संपूर्ण मराठी (के'सागर) या पुस्तकातून उद्धृत

फारसी भाषेतून मराठीत आलेले शब्द

शहनाई, जलसा, मैफल, शाहीर, रियाज, दौत, शाई, खलिता, दफ्तर, कलम, लखोटा, गुजरान, निशान, सरकारी, अबकारी, जरतारी, कुमक, किताब, जाब, खासा, शफत, काफर, तनखा, अगर, खाविंद, कारभार, खुशामत, खुलासा, चाबूक, जबानी, जहागीर, तावदान, दरबार, दस्तूर.

संपूर्ण मराठी (के'सागर) या पुस्तकातून उद्धृत

पाखरांचा	थवा
वारकन्यांची	दिंडी
हत्तींचा	कळप
धान्याची	रास
भाकन्यांची	चवड
करवंदांची	जाळी
हरणांचा	कळप
मेंद्रांचा	कळप
मुलांचा	घोळका
पोळ्यांची	चवड, चळत

संपूर्ण मराठी (के'सागर) या पुस्तकातून उद्धृत

फुलांचा	गुच्छ
जहाजांचा	काफिला
तारकांचा	पुंज
द्राक्षांचा	घड
खेळांडूंचा	संघ
दुर्वांची	जुडी
उंटांचा	तांडा
गवताची	गंजी
नोटांचे	बंडल

संपूर्ण मराठी (के'सागर) या पुस्तकातून उद्धृत

विरोधाभास अलंकार

ज्या वेळी एखाद्या विधानात वरकरणी विरोधाभास दिसतो; पण वास्तविक तसा विरोध नसतो, अशा वेळी 'विरोधाभास' अलंकार होतो. खालील उदाहरणे पाहा—

- (१) स्वतःसाठी जगलास तर मेलास,
दुसऱ्यासाठी जगलास तरच जगलास।
- (२) मरणात खरोखर जग जगते,
अधिं मरण अमरणपण ये मग ते ॥
- (३) ऐसा गा मी ब्रह्म । विश्वाचा आधार ।
खोलीस लाचार । हक्काचिया ॥

संपूर्ण मराठी (के'सागर) या पुस्तकातून उद्धृत

मराठीतील आत्मचरित्रे

मराठीतील काही प्रसिद्ध आत्मचरित्रे व आत्म-कथनात्मक साहित्यकृती पुढीलप्रमाणे—

आत्मचरित्रे	लेखक
स्मृतिचित्रे	लक्ष्मीबाई टिळक
गतगोष्टी	न. चिं. केळकर
अरुणोदय	बाबा पद्मनंजी
सांजवात	आनंदीबाई शिर्के
एक झाड दोन पक्षी	विश्राम बेडेकर
सांगत्ये ऐका	हंसा वाडकर
जेव्हा माणूस जागा होतो	गोदावरी पुरुळेकर
तराळ अंतराळ	शंकरराव खरात
उपरा	लक्ष्मण माने

संपूर्ण मराठी (के'सागर) या पुस्तकातून उद्धृत

राज्यगीत

जय जय महाराष्ट्र माझा, गर्जा महाराष्ट्र माझा
जय जय महाराष्ट्र माझा, गर्जा महाराष्ट्र माझा ॥४॥
भिती न आम्हा तुझी मुळी ही गडगडणाऱ्या नभा
अस्मानाच्या सुलतानीला जबाब देती जिभा
सह्याद्रीचा सिंह गर्जतो शिव शंभू राजा
दरी दरीतून नाद गुंजला महाराष्ट्र माझा
जय जय महाराष्ट्र माझा, गर्जा महाराष्ट्र माझा ॥५॥

काळ्या छातीवरी कोरली, अभिमानाची लेणी
पोलादी मनगटे खेळती, खेळ जीवघेणी
दारिद्र्याच्या उन्हात शिजला
निढळाच्या घामाने भिजला
देश गौरवासाठी झिजला
दिल्लीचे ही तख्त राखितो, महाराष्ट्र माझा
जय जय महाराष्ट्र माझा, गर्जा महाराष्ट्र माझा
जय जय महाराष्ट्र माझा ॥२॥

हे लक्षात ठेवा :

- (१) हे गीत ज्येष्ठ कवी राजा बढे यांनी लिहिले असून शाहीर साबळे यांनी गायले आहे.
- (२) चार कडव्यांच्या मूळ गीतातील दोन कडवी यथोचित संस्कार करून राज्यगीत म्हणून स्वीकृत करण्यात आले आहे.
- (३) छत्रपती शिवाजी महाराज यांच्या जयंतीचे औचित्य साधून सदर गीत दिनांक १९ फेब्रुवारी, २०२३ पासून महाराष्ट्राचे राज्यगीत म्हणून स्वीकारण्यात आले आहे.
- (४) हे राज्यगीत सुपारे १.४१ मिनिटांत वाजविता किंवा गाता थेर्झेल.